

Špecifické vývinové poruchy učenia

V posledných rokoch sa ako výchovný poradca čoraz častejšie stretávam u žiakov našej školy s diagnózou „**špecifická vývinová porucha učenia**“. Väčšina rodičov nás o tomto probléme informuje ihneď a dokladujú aj závery psychologického a špeciálno-pedagogického vyšetrenia, na základe ktorých môže škola na žiadosť rodičov a odporúčenia Centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, prípadne Špeciálno-pedagogickej poradne, žiaka individuálne integrovať – začleniť do bežnej triedy a postupovať v zmysle pokynov na vzdelávanie a hodnotenie žiakov so špecifickými vývinovými poruchami učenia. Pretože rodičia sa často z nedostatku informácií snažia problém svojho dieťaťa pri nástupe na strednú školu zatajiť, chcem ich podrobnejšie informovať o jednotlivých poruchách učenia a správania a nutnosti informovať školu prostredníctvom výchovného poradcu a triedneho učiteľa o daných problémoch. Pokiaľ o probléme žiaka nevieme, nemôžeme k nemu individuálne pristupovať.

K tomu, aby sa mohol človek vzdelávať, je nevyhnutné, aby vedel dobre čítať a písať. Nie je možné pochybovať o tom, že zvládnutie správnej techniky čítania má pre vzdelávanie prvoradý význam, a to aj v súčasnej modernej spoločnosti, presýtenej špičkovými technológiami.

Prevažná väčšina detí sa bežne používanými metódami naučí správne čítať a písať a tým dostane základ, na ktorom buduje svoje vzdelávanie a životné uplatnenie. Okrem tejto veľkej skupiny máme v školách určité percento detí, ktoré v dôsledku drobného poškodenia niektorej mozgovej oblasti, prípadne jej nerovnomerného či nedostatočného vývinu, má mimoriadne problémy so zvládaním techniky čítania, prípadne písania. Zaujímavosťou je, že takéto deti majú zväčša priemernú, často nadpriemernú inteligenciu.

Tieto jednotlivé poruchy zaraďujeme k tzv. vývinovým poruchám učenia. Vývinovým z toho dôvodu, že ide o poruchy, ktoré sa prejavujú až na určitom stupni vývinu (napr. vstupom do školy). Takéto poruchy učenia môžu život dieťaťa veľmi negatívne ovplyvniť na dlhú dobu, prípadne úplne znemožniť jeho plynulé vzdelávanie.

Špecifické vývinové poruchy učenia rozdeľujeme na tri základné skupiny (toto rozdelenie bude dostatočné pre potrebu väčšiny čitateľov):

- *vývinová porucha čítania (dyslexia)*
- *vývinové poruchy písania (dysgrafia, dysortografia)*
- *vývinová porucha počítania (dyskalkúlia)*

Podobných vývinových porúch existuje pomerne veľa, no o ďalších, veľmi zriedkavých, sa tu nebudeme zmieňovať.

Vývinová porucha čítania

- **dyslexia**

„*Je to neschopnosť naučiť sa čítať aj napriek tomu, že dieťa absolvuje bežnú výuku a má primeranú inteligenciu*“.

Dyslexia je podmienená poruchami v základných poznávacích schopnostiach, objavuje sa väčšinou už od začiatku školskej dochádzky a vytvára veľký rozdiel medzi schopnosťou čítať a intelektovými schopnosťami. Dyslexia zasahuje celú osobnosť dieťaťa, nejde o izolovanú poruchu. Dyslektik má často pocity menejcennosti a narušené sebavedomie. Vytvára sa u neho nechúť k čítaniu, často aj s tým súvisiacemu vzdelávaniu ako takému. Rodičia, ktorí veľakrát nechápu problém dieťaťa ho preťažujú, trestajú, či obviňujú z lenivosti a porovnávajú so súrodencami či spolužiakmi.

Dyslexia sa prejavuje tým, že dieťa nie je schopné sa naučiť spájať jednotlivé písmená do slabík a tie do slov. Často si zamieňa podobné písmená (b-d, a-o, u-v, a pod.), pridáva písmená či slabiky na koniec slova, slabiky prehadzuje, nesprávne číta a pod. Jedným z ďalších charakteristických znakov je to, že dieťa nedokáže vôbec, prípadne dokáže len málo porozumieť prečítanému textu, nevie ho primerane reprodukovať.

Cieľom nápravy dyslexie je dosiahnutie sociálne únosnej úrovne čítania, aby žiak bol schopný sa samostatne vzdelávať a následne vyjadrovať svoje myšlienky. Základným predpokladom nápravy je komplexné odborné vyšetrenie (lekárske, psychologické, špeciálno-pedagogické, prípadne neurologické). Odborník či odborníci stanovujú stupeň dyslexie a na základe toho vhodnú terapiu. Na nej sa zúčastňuje predovšetkým pedagóg a rodič, v spolupráci so školským špeciálnym pedagógom a psychológom. V niektorých školách je možné využiť tzv. špeciálne triedy, v ktorých sa venujú po nevyhnutne dlhú dobu práve žiakom trpiacim dyslexiou či inými vývinovými poruchami učenia.

Vývinové poruchy písania

- dysgrafia a dysortografia

Ide o ďalšiu skupinu pomerne rozšírených špecifických vývinových porúch učenia.

„Dysgrafia je poruchou písania, grafomotorického prejavu, neschopnosť správne napodobniť tvary písmen, vynechávanie, resp. pridávanie ich častí či vynakladanie značného úsilia na písanie.“

Dysgrafické dieťa si často pri písaní zamieňa tvarovo podobné písmená (napr. o-a, b-l a pod.), zvukovo podobné písmená (t-v, g-k a pod.). Písmená alebo slabiky v slovách prehadzuje, pridáva, alebo zabúda napísať, nedodržiava bodky, dĺžne, čiarky, prípadne ich umiestňuje na nesprávnom mieste, často nerozlišuje mäkké-tvrde a krátke-dlhé slabiky.

Prejavuje sa už vstupom do školy, sťažným osvojovaním si písmen, nečitateľnosťou písma u dieťaťa a pod. Náprava dysgrafie je veľmi problematická a dlhotrvajúca, no pri veľkom úsilí zo strany rodičov, dieťaťa a pedagógov prichádza často k až nečakanému zlepšeniu.

„Dysortografia je porucha pravopisu, prejavujúca sa neschopnosťou dieťaťa uplatňovať naučené gramatické pravidlá.“

Dieťa trpiace dysortografiou je typické tým, že často vynikajúco ovláda gramatické pravidlá (poučky, vybrané slová a pod.), no pri písaní diktátov či iných textov ich nedokáže okamžite uplatniť. Diktát takéhoto dieťaťa je typický mnohými chybami typu nesprávne určené y-i, ý-í.

Náprava je podobne ako u dysgrafie postupná a dlhotrvajúca pod vedením skúseného odborníka. Nadmerné písanie diktátov či rôznych gramatických cvičení má len veľmi slabý efekt a dieťa neprimerane zaťažuje.

Vývinová porucha počítania

- dyskalkúlia

„Porucha schopnosti operovať s číselnými symbolmi a s číselným radom“.

Dyskalkúlia sa často spája s narušenou priestorovou pravo-ľavou orientáciou. Dieťa trpiace dyskalkúliou si nedokáže predstaviť a pochopiť číselný rad, má problémy s prechodom cez desiatku, zamieňa si podobné čísla či poradie číslíc.

Odstraňuje sa veľmi ťažko. Na uľahčenie vzdelávania takýchto detí je vhodné používať špeciálne metódy, predtlačенú číselnú os, neskôr kalkulačku či iné pomôcky, ktoré zjednodušia celé vzdelávanie dieťaťa. Vyskytuje sa vo väčšej miere u dievčat. Výskumom dyskalkúlie sa dlhé roky zaoberal prof. L. Košč, ktorý štandardizoval a pripravil vhodné diagnostické materiály.

Poruchy správania, syndróm ADHD- hyperkinetická porucha

Porucha správania a príčiny vzniku porúch správania nie sú jednoznačné a neexistuje zhoda v tom, ktorá skutočnosť vyvoláva špecifické poruchy správania. Niektorí odborníci uvádzajú rôzne vplyvy, ktoré majú alebo môžu mať vzťah k poruchám správania. Napríklad genetické vplyvy, oneskorené neurologické dozrievanie, prenatálne a postnatálne poškodenie, vplyv rádioaktivity, niektorých liekov, následky chorôb alebo úrazov a pod. Môže ísť o akékoľvek okolnosti, ktoré sa nejakým spôsobom dotýkajú mozgu (teda centrálného nervového systému)

dieťaťa a samozrejme i vplyvu vonkajšieho prostredia.

Príčiny porúch správania však vo všeobecnosti môžeme rozdeliť na vnútorné a vonkajšie činitele, ktoré sa podieľajú na vzniku týchto porúch. Medzi **vnútorné činitele** môžeme zaradiť osobitosti nervovej sústavy, vrodené vlastnosti, špecifiká procesu dozrievania nervovej sústavy, choroby a úrazy, ktorých následkom sú poruchy v oblasti emocionálneho vývinu, motoricko-percepčnej oblasti a v rozvoji poznávacích

funkcií. Ďalej to môže byť organické poškodenie mozgu, disproporcie vo vývine intelektu a emocionálna labilita. Medzi **vonkajšie činitele** patria nevhodné sociálne vplyvy zo strany rodinného prostredia, škola, rovesníci, nesprávna a nedostatočná výchova, strata jedného rodiča, rozvod, presťahovanie sa, nepripravenosť rodičov na výchovu detí, alkoholizmus, kriminalita v rodine, partia kamarátov, sociálne vzťahy v triede a pod. Tie sa prejavujú problémami v adaptácii na základe nedostatočne alebo nesprávne utvorených návykov a spôsobilostí (tzv. dificity) a asociálnym až antisociálnym postojom a konaním jedinca.

Príčina ťažkostí s poruchami správania zapríčinená vnútornými činiteľmi zahŕňa

určité oslabenie alebo poškodenie nervového systému, čo môže spôsobiť, že vývoj jednotlivých mentálnych funkcií je nerovnomerný. Porucha správania sa môže prejaviť ako nepokoj, nesústredenosť, výkyvy v náladách, impulzivnosť, prudkosť v reakciách a pod. V ďalšom prípade má dieťa prejavy, ktoré mu sťažujú učenie a má problémy naučiť sa poriadne písať, čítať, čiže porucha správania je spojená s poruchami učenia. Alebo ide o spojenie predchádzajúcich prípadov, kedy dieťa nielenže má oslabený nervový systém, ale i poruchu mentálnych funkcií. Takéto poruchy správania sťažujú hlavne proces vyučovania, ale s prihliadnutím na individualitu týchto detí sa dá ich vzdelávanie zvládnuť. Správanie dieťaťa sa drobnými odchýlkami odlišuje od klasického normálneho detského správania.

Dieťa s poruchou správania sa začne správať spôsobom, ktorý rodičom robí starosti a problémy. Každé dieťa má obdobia trucovania, keď rodičia dieťa ťažšie zvládajú a komunikácia s ním môže byť narušená alebo veľmi problematická. Je však potrebné zistiť, či ide o prechodný jav, ktorý vekom a psychickým vývojom dieťaťa vymizne alebo či je to trvalý problém, ktorý je potrebné riešiť. Preto, ak rodič nezvláda výchovu svojho dieťaťa alebo sa začína obávať, že ju nebude zvládať, mal by vyhľadať odbornú pomoc a navštíviť pedagogicko-psychologickú poradňu.

Odborná pomoc môže pomôcť nielen dieťaťu, ale i rodičom. Napríklad odbúrať stres, ktorý sa v rodičoch časom hromadí. Psychiatricko-psychologické vyšetrenie pomôže určiť závažnosť poruchy, pomôže stanoviť liečbu a postup pri práci s dieťaťom. Existuje viacero druhov porúch správania, ktoré sa môžu vyskytovať v kombinácií s inými poruchami, ako napríklad s poruchou emócií, hyperaktivitou a pod.

Na vzniku poruchy správania sa podieľajú rôzne vonkajšie i vnútorné činitele. Medzi vnútorné činitele môžu patriť negatívne výchovné vplyvy, vzory a prostredie. K vnútorným činiteľom sa zaraďuje genetická výbava dieťaťa, porucha centrálného nervového systému, určité dispozície k neurózam. Pokiaľ jeden z rodičov dieťaťa trpí poruchou osobnosti, emócií, pozornosti alebo schizofréniou je väčšia pravdepodobnosť, že dieťa bude mať určité dispozície pre rozvoj poruchy správania. Je predpoklad, že porucha môže byť dedičná a vyvolaná podmienkami, v ktorých dieťa žije a vyrastá. Dieťa môže istú formu správania i odpozorovať a následne sa tak správať. Závažnosť poruchy a jej príznaky závisia samozrejme od vzájomnej interakcie vonkajších i vnútorných faktorov. Porucha správania, však môže byť aj následkom ťažkých stresových situácií alebo následkom psychiatrických porúch.

Dieťa s poruchou správania môže mať určité asociálne prejavy. Znamená to, že môže byť voči ostatným ľuďom, ale i zvieratám, agresívne. Dieťa úmyselne ničí majetok druhých ľudí, čo sa môže prejaviť od drobnejších výtržností, rozbíjania skiel na domoch a autách, cez maľovanie a kreslenie graffiti až po úmyselné zakladanie požiarov a priame ohrozovanie života iných ľudí. Takéto dieťa ľahko podľahne úmyslu niečo ukradnúť, nemá zábrany klamať a podvádzať, aby dosiahlo to, čo chce. Zámerne porušuje a nerešpektuje žiadne pravidlá. Dieťa s poruchou správania môže mať problémy i v oblasti citového prežívania. Takéto dieťa je precitlivené, príliš úzkostlivé a rado púta na seba pozornosť.

Porucha správania sa môže prejaviť už i u päťročného dieťaťa. Málokedy sa prvé príznaky objavia po 16. roku. Prejavy poruchy sa menia i postupujúcim vekom a fyzickým vývojom dieťaťa. U menšieho dieťaťa sa porucha prejaví skôr pri menších krádežiach a detských bitkách, horšie prejavy sú už pri dospievajúcej

mládeži, kde môže dôjsť k prepadnutiam, krádežiam či šikanovaniu. Dieťa s poruchou správania je oveľa náchylnejšie k nezdravému životnému štýlu ako je fajčenie, pitie alkoholu a drogová závislosť.

Čím neskôr sa porucha u dieťaťa objaví, tým je väčšie riziko vzniku sociálnej poruchy osobnosti u dieťaťa. Má častejšie poruchy nálad, úzkostné stavy alebo podľahne drogám.

Napriek tomu, že sa môže táto porucha javiť ako výsostne chlapčenská záležitosť, nie je tomu tak. Rovnako postihuje chlapcov i dievčatá, líši sa však prejavmi. Kým chlapci sú agresívnejší, majú problémy s disciplínou a ich poruchu viac vidno, pretože sa častejšie zapletú do rôznych stretov, bitiek a hádok, dievčatá skôr inklinujú ku klamstvu, útekom z domu, chodeniu poza školu.

Poruchu či narušenie u dieťaťa si zvyčajne všimnú prví rodičia. Je dôležité, aby si daný problém u svojho dieťaťa priznali. Často sa stáva, že niektorí rodičia si handicap svojho dieťaťa nechcú pripustiť, tvária sa pred okolím, že ich dieťa je v poriadku a chyba je niekde inde alebo obviňujú samých seba z určitého zlyhania. Je veľmi dôležité, aby sa s takýmto dieťaťom začalo pracovať čo najskôr. Pokiaľ sa porucha zistí neskoro, keď je dieťa staršie, situácia sa môže výrazne skomplikovať i tým, že budú sklamaní samotní rodičia, lebo dieťa nenaplní ich očakávania.

Rodičia dieťaťa s poruchou správania môžu mať v niektorých prípadoch oprávnenú obavu o svoje dieťa a jeho budúcnosť. Veľmi dobre si uvedomujú, že ich dieťa má vážny problém a jeho, často protispoločenské, správanie bude mať vážne následky. Niektoré prejavy porúch správania sa objavujú i u ostatných detí, neznamená to však, že u neposlušného alebo nedisciplinovaného dieťaťa automaticky ide o poruchu správania. V niektorých prípadoch sa správanie dieťaťa upraví a prejavy poruchy môžu vymiznúť.

Rodičia by si mali zistiť o poruche správania podľa možnosti čo najviac. Mali by sa obrátiť na Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a riadiť sa pokynmi vyplývajúcimi z psychologického a špeciálno-pedagogického vyšetrenia. O záveroch vyšetrení a doporučených postupoch neodkladne informovať výchovného poradcu na škole a spolupracovať s triednym učiteľom, prípadne ďalšími učiteľmi. Žiak, ktorý trpí špecifickou poruchou správania potrebuje predovšetkým podporu zo strany rodičov, ale i učiteľov. Je potrebné si uvedomiť, že je to porucha, ktorú nezapríčinili rodičia nesprávnou výchovou svojho dieťaťa, ale že je zapríčinená poruchou v oblasti emočnej, motoricko-percepčnej a nedostatkom v rozvoji poznávacích funkcií. Teda vina nie je ani na strane rodičov, ani na strane dieťaťa. Trpezlivým a tolerantným prístupom môžu naučiť svoje dieťa riešiť problémy hlavou a nie silou.

Prejavy porúch správania:

- agresivita voči ľuďom i zvieratám,
- ničenie majetku (vandalizmus),
- krádež (dôvody: nedostatok materiálnych predmetov, nedostatok lásky zo strany rodičov a učiteľov, pomsta, agresivita),
- podvádzanie, klamstvo (dôvody: strach, získanie úspechu a priateľstva, zapôsobenie na niekoho, získanie určitého statusu, upútanie pozornosti),
- záškoláctvo (dôvody: strach zo skúšky, ťažkosti s učením, strach z učiteľa, odpor ku škole a učeniu),
- úteky (dôležitá príčina úteku: konflikt s rodičmi, strach, túžba po vzrušení a dobrodružstve, snaha vyhnúť sa trestu, vplyv kamarátov a pod.),
- vzdorovitosť,

- nerešpektovanie a porušovanie pravidiel,
- šikanovanie okolia (zастrašovanie),
- vyvolávanie bitiek,
- problémy s disciplínou,
- zvýšená roztržitosť,
- týranie zvierat (krutosť),
- hyperaktivita,
- delikvencia (konflikt so zákonom - krádež, násilnosť, sexuálne delikty, tuláctvo, príživníctvo, atď.) Pri delikvenciách je možné dieťa umiestniť do špeciálnych výchovných zariadení.

Sprievodné javy pri poruchách správania:

- hyperkinetická porucha pozornosti,
- porucha koncentrácie,
- porucha učenia,
- porucha aktivity,
- porucha komunikácie,
- poruchy nálad, úzkostné stavy, neistota,
- porucha jemnej a hrubej motoriky,
- nedostatok sebadôvery,
- užívanie drog.

Dieťa s poruchou správania v škole

Dieťa s poruchou správania môže mať prejavy, ktoré sa nezlučujú so školským poriadkom a jeho správanie môže mať dopad na samotný výkon žiaka, na jeho učebné výsledky a celý priebeh vyučovania. To znamená, že cez vyučovanie vstáva, chodí po triede, je ťažko usmerniteľné. Takéto dieťa sa môže javiť ako nesmierne húževnaté, no jeho sebadôvera je väčšinou veľmi nízka. Môže mať určité nepriateľské a negativistické videnie sveta. Môže pôsobiť dojmom nezáujmu o svoje okolie. Jeho najbližší môžu mať pocit, že dieťa nemá žiadne výčitky svedomia, že je ľahko prelietavé, všetko ho ľahko omrzí, že je až príliš bezstarostné. Taktiež, že sa nedokáže poučiť z vlastných chýb, že nedokáže vyjadriť najmenšiu ľútosť nad svojimi činmi. Takéto dieťa pre svoje správanie nie je obľúbené ani v kolektíve svojich vrstovníkov. Je agresívne na svoje okolie, ktoré môže i istým spôsobom šikanovať.

V procese výchovy a vzdelávania takéhoto žiaka je potrebné rešpektovať jeho osobnosť so všetkými vekovými špecifikami a postupovať individuálne a špecificky podobne ako u žiakov s inými postihmi (mentálnym, poruchou zraku, atď.). Jeho študijné výsledky môžu byť na nízkej úrovni. Dokonca sa môže stať, že pre nedostatočné výsledky a nevhodné správanie, bude i vylúčený zo školy. Je však nutné zistiť, či výkony, ktoré sú od dieťaťa v škole požadované, je vôbec schopné dosiahnuť. V nevýhode je napríklad dieťa, ktoré má špecifické poruchy učenia. Dieťa má normálne schopnosti naučiť sa i vôľu a motiváciu, no nedokáže sa sústrediť a udržať pozornosť na hodine. Preto sa môže učiteľom javiť ako nedisciplinované a môžu ho podozrievať z poruchy správania.

Veľkou prekážkou, ktorú musí učiteľ prekonávať, je vzdorovitosť u detí s poruchami správania. Žiak neakceptuje a odporuje požiadavkám učiteľa alebo vychovávateľa. U menšieho dieťaťa sa vzdor prejavuje krikom a trucovaním. Dieťa nechce robiť to, čo sa od neho požaduje alebo robí to, čo mu bolo výslovne zakázané. Príčinou vzdoru môže byť fakt, že sa od neho požaduje iný prístup, než

na aký bolo zvyknuté alebo aký sa naučilo. V takom prípade je vhodné nechať ho, nech si poradí samo. Dieťa môže vzdorovať i zo strachu, alebo pokiaľ ho vyrušíme v činnosti, do ktorej je zahĺbené. Vzdorovitými deťmi sú i deti cholerické a melancholické. Vzdor sa však nikdy nesmieme nepokúšať zlomiť násilím. Dôležité je pristupovať k takémuto dieťaťu v škole individuálne. Zohľadniť špecifickosť jeho potrieb.

Hodnotenie dieťaťa so špecifickými poruchami správania by samozrejme malo zohľadňovať stupeň postihnutia dieťaťa a jeho schopnosti, ktoré je schopné podať. Pri priebežnom hodnotení dosiahnutých poznatkov je vhodné použiť rôzne formy hodnotenia, okrem slovného, napr. hodnotenie bodmi, percentami, hodnotenie s uvedením počtu chýb a pod. Pri slovnom skúšaní je lepšie žiaka skúšať kratšie a častejšie. To sa týka i písomných skúšok, ktoré by mali byť rozdelené na kratšie časti, časovo nelimitované. Pri hodnotení správania je vhodnejšie vyzdvihnúť a oceniť dobré správanie ako trestať nežiaduce prejavy v správaní dieťaťa.

Dieťa s poruchou správania v škole:

- s ťažkosťami plní príkazy učiteľa,
- je nepozorné - ťažko sa sústreďí,
- nedokáže sa dlho sústrediť na jednu činnosť,
- neobsedí dlho v lavici,
- mýli sa pri počítaní,
- nevie sa zorientovať pri čítaní v texte,
- má záujem iba o témy jemu blízke,
- stráca veci,
- zabúda pomôcky do školy,
- upútava na seba neprimerane pozornosť,
- vzdoruje z rôznych dôvodov.

Bližšie špecifikované postupy, metodické materiály, rady rodičom a pod. pre žiakov s poruchami učenia a správania je možné nájsť na stránkach Ministerstva školstva SR:

http://www.minedu.sk/RS/SVaV/MPaU/2004_23602_Ziak_s_poruchami_spravania

Zdroje:

<http://www.dieta.sk/>

<http://www.minedu.sk/>

<http://www.modernaskola.sk>

<http://skolaplus.sk>

<http://statpedu.sk>

PaedDr. Anna Rumanová, výchovná poradkyňa